

LES AMETISTES
DEL MONTSENY
EN EL MEMORIAL
JOSEP PUIGRUBÍ (1651-1690)

JOSEP M. PASSOLA

En el Memorial Josep Puigrubí es recull la major part de la informació continguda en les més de 4.200 cartes que va rebre aquest mercader de Vic, ciutadà honrat de Barcelona, les quals proporcionen alguns dels 20.000 assentaments que es conserven de la seva comptabilitat personal. Tota aquesta documentació es conserva a l'Arxiu Comarcal de Vic.¹

Al llarg dels quaranta anys que abasta el document, que comprenen gairebé tota la segona meitat del segle XVII, les referències a les ametistes són nombroses i demostren principalment que:²

1. Les pedres morades de Vic –nom que rebien llavors les ametistes del Montseny– eren molt conegudes i apreciades a tot Espanya i a França.

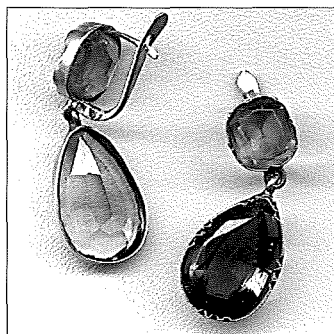
2. El seu consum no era general sinó que estava reservat a la noblesa catalana i castellana o als mercaders rics.

3. El comerç d'ametistes que efectuava Josep Puigrubí no era un negoci regular, sinó ocasional. Els clients eren amics que es relacionaven amb ell per altres negocis.

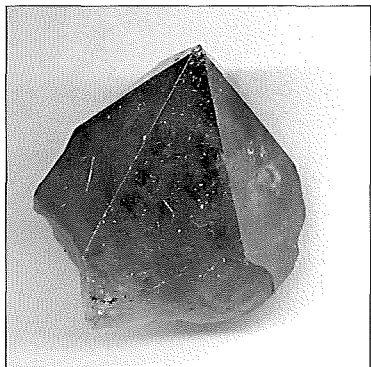
4. Aquests documents no es refereixen mai a grans quantitats: les comandes que s'han conservat van d'una o dues pedres fins a 432 (la comanda més gran).

5. Amb les ametistes es decoraven anells (especialment de bisbe), pectorals, mitres, calzes, imatges, medallons, arracades, collarets, diademes, botons de camisa, rosaris i veneres (creus que els cavallers dels ordres militars portaven penjades).

6. El cas més freqüent és l'ametista de color morat. Però també en demanen de color groc vermellós ("*color de topacio*") i de color blanc. Algunes vegades demanen "esmeraldes" o maragdes.

Arracades d'ametistes, probablement del Montseny, del segle XIX, propietat d'una senyora vigatana, herència dels seus avantpassats.

*Moderna ametista procedent de Brasil.
Mides: 4,5 cm x 4,5 cm.*

7. En la documentació se citen pocs consumidors directes. De la noblesa, s'esmenta el duc de Montleón (cinc vegades), la duquessa de Sexto, filla del duc de Medina, la duquessa de Terranova i el marquès de Los Balbanes. De fet, qui subministrava a la noblesa de Madrid era Francesc de Montserrat i Vives, un dels proveïdors catalans més importants de la segona meitat del segle XVII. De doctor en lleis i governador de Tarragona va ascendir a marquès de Tamarit, baró de Rivelles, baró d'Altafulla, cavaller de capa i espasa i membre del Consell d'Aragó. I la seva filla Gertrudis, que des de l'any 1682 va residir a Madrid, es va convertir en una autèntica especialista del comerç d'ametistes. Sobre aquest tema va escriure més de trenta cartes a Puigrrubí. També l'apoderat de Montserrat a Barcelona, el mercader Jaume Teixidor (i la companyia d'aquest, Teixidor Bastero) van ser grans compradors d'ametistes

Vale para el Sr. Puigrrubí diesysiete doblones que entregará a Joseph Ponsich que son
por lo que importan diferentes piedras le he comprado y en virtud de este las haré
buenas. Vigue, a 1 de Sept. del 1687.
Son #17 doblones

"Vale para el Sr. Puigrrubí diesysiete doblones que entregará a Joseph Ponsich que son por lo que importan diferentes piedras le he comprado y en virtud de este las haré buenas. Vigue, a 1 de septiembre del 1687. Son #17 doblones" (93'5 lliures).

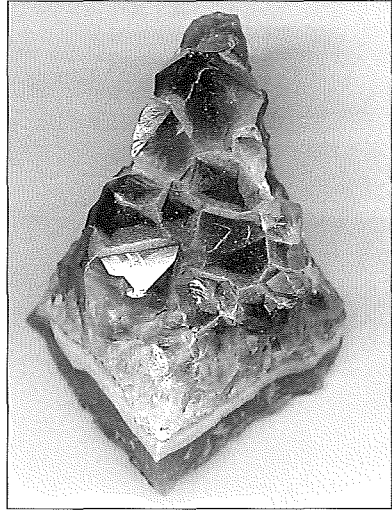
Sr. Puigrubí Vn. Me ad. per merce
 d'enviar a Pere Vilella 6 pedras
 amatistas y botons de camisas que tinguin
 bona color y una per un anell que sia
 de las mitjanes y 2 de color de topasio
 de la mateixa calitat per anells y
 avisarà del cost a dit Vilella. Déu
 lo guardi. Barcelona, 28 de Gen. 1672
 Comby
 que son en tot
 nou pedres

"Sr. Puigrubí, V. M. [Vostra Mercè] me ha de fer mercè de enviar a Pere Vilella 6 pedras
 amatistas per botons de camisas que tinguin bona color y una per un anell que sia de las
 mitjanes y 2 de color de topasio de la mateixa calitat per anells y avisarà del cost a dit
 Vilella. Déu lo guardi. Barcelona, 28 de gener 1672". Signat: Comby
 "P.D. Que son en tot nou pedres".

9. Els preus de les ametistes depenien de la grandària i del color. Es parla d'ametistes de 0,5 cm d'amplària (que podien correspondre a 1 cm o 1,5 cm de llargada). Les dues pedres grans de les arracades vigatanes de la figura 1, possiblement fabricades amb ametistes del Montseny, mesuren 1 cm d'amplària per 1,8 de llargada. Les més grans eren allargades, com les ametlles, i d'una grandària similar.

Referint-nos concretament als preus, són importants dos documents de Josep Maria Madurell i Marimón publicats en la revista *Ausa* (1969, núm. 63, pàg. 144), en un text titulat "Pedres ametistes del Montseny". El primer, de 19 de juny de 1682, parla d'un rebut del mercader de Barcelona Jaume Teixidor, del qual hem parlat abans, per una dotzena de pedres ametistes que van costar 16,5 lliures (165 rals d'ardits la dotzena). Esmenta també 4 dotzenes de pedres petites per 22 lliures (55 rals d'ardits per dotzena). En el segon, de 20

*Interior parcial d'un còdol amb
ametistes associades
reunides en drussa. Brasil.*

de juliol de 1682, trobem una venda del mercader barceloní Sauleda de 21 pedres ametistes, de les quals 13 pedres valien 35 rals d'ardits la dotzena i 8 costaven 50 rals d'ardits la dotzena.

En aquests moments, els rals d'ardits eren la moneda corrent i equivalien a dos sous. Es distingien dels rals de plata pel premi d'un 75 % de què gaudien en aquells moments, de manera que aquests valien 3,5 sous de moneda corrent.

Dels documents annexos podem extreure altres preus: al Dr. Trobat, 6 pedres morades grosses li van costar 4 dobles d'or i mitja. Una dobla d'or en aquell moment, equivalia a 110 sous de moneda corrent, i el preu pagat representa una cotització de 49,5 rals d'ardits la dotzena. Pere Vilella en va comprar 9 al preu de 10,70 rals la dotzena. En una pòlissa de canvi de

En quant al quem significa de la forma en que a de
ser la Pedra que li recomana Don Anton per la venera
procure sie veseteada que també ho recomani a boca al Do
tor Morer qui a esta hora crech se aurà vist ab V. M. [Vostra Mercè]

Fragment d'una carta del marquès de Tamarit a Puigrubí, del primer de març del 1672: "En quant al quem significa de la forma en que a de ser la Pedra que li recomana Don Anton per la venera, procure sie veseteada que també ho recomani a boca al Doctor Morer, que a esta hora crech se aurà vist ab V. M. [Vostra Mercè]".
Signat: Francisco de Montserrat.

Les ametistes del Montseny eren anomenades pedres (de Vic).

Vale para el Sr. Joseph Puigrubí que entregará a Francisco Clarà setenta y cinco libras quatro sueldos, que son por lo que importan veinte y quatro docenas de Piedras amatistas, a 18 reales la docena y dos cruces de dichas Piedras, que en virtud de este las haré a V. M. buenas. Vique, a 29 de Agosto de 1687

Don Francisco de Montserrat

P.D. Són 65 l. 4 s.

Promesa de pagament del marquès de Tamarit a Puigrubí per un pagament efectuat pel seu compte a un lapidari, de 29 d'agost de 1687: "Vale para el Sr. Joseph Puigrubí que entregará a Francisco Clarà setenta y cinco libras quatro sueldos, que son por lo que importan veinte y quatro docenas de Piedras amatistas, a 18 reales la docena y dos cruces de dichas piedras, que en virtud de este las haré a V. M. buenas. Vique, a 29 de agosto de 1687". Signat (gairebé imperceptible): Don Francisco de Montserrat "P.D. Són 65 l. 4 s."

Puigrubí, de 8 de febrer de 1689, es mana pagar les pedres morades a 16 rals cada unitat, cosa que representa un preu per dotzena de 192 rals. En el *vale* (o pagaré) signat per Montserrat, de 29 de juliol de 1687, les ametistes es paguen a 18 rals la dotzena. Per acabar, la duquessa de Terranova va comprar a Marcià Puigrubí, fill de Josep Puigrubí, a través de Teixidor, 12 pedres a 3 rals de vuit cada una. En aquells moments, un ral de vuit castellà valia 27,5 sous catalans, i la dotzena li va costar 495 rals d'ardits. En conclusió, podem veure la relativitat dels preus, que lògicament estaven d'acord, com hem dit, amb la grandària de la pedra i el seu color.

Resumint, hem trobat preus per dotzena de 10,5 rals, de 18, de 35, de 49,5, de 165, de 192 i de 495 rals d'ardits per dotzena. No és possible conèixer el benefici d'aquestes transaccions. Però no deuria ser petit perquè com deia l'espavilada Gertrudis, marquesa de Tamarit, "lo color desigual no fa al cas perquè ab lo benefici se adoba".

L'equivalència de les lliures d'abans amb la moneda d'ara és pràcticament impossible d'obtenir. Una idea, però, del seu valor la pot donar la consideració que un paleta o un fuster cobraven en aquell temps un jornal de 3 rals d'ardits, o 6 sous, i que 50 rals equivalien a uns 17 jornals d'un obrer especialitzat.

Les dades comentades s'han extret de les següents cartes rebudes per Josep Puigrubí:³

1. 8 de setembre de 1665. Carta de Rafel Fayet de Barcelona: Simonart (de Lió) demana si Puigrubí li pot trobar a Vic "un tros de pedra de 1/2 centímetre d'amplària que sia bonne y de galanta color".

2. 6 de juny de 1666. En el llibre major núm. 1 es troben dos assentaments en el compte del Dr. Trobat de Perpinyà, referents a vendes d'ametistes: "a 6 de juny a nan Canti per lo valor de 6 pedres morades grosses enviades al Dr. Trobat per avérmelas demanades ab molt esforços, an costat 4 1/2 dobles, 24 ll 15 s" (49,50 rals).

3. 21 de juliol 1666. "5 dobles en or per lo valor de una creu he comprada de ametistes morades a Joseph Sabaters, lapidayre, la qual creu serà portada a lo Sr. abat son Germà, 27 ll 10 s. "

4. 18 d'abril de 1670. Rafel Calvaria, mercader de Barcelona: "*Simonart compra topacios a Puigrubí*".

5. 27 de març de 1672. Francisco Oliver, mercader, que escrivia de part de Montserrat, demana pedres del Montseny, "sempre que ni hagi una de grossa".

6. 28 de gener de 1672. Comby, de Lió, demana a Puigrubí que trameti a Pere Vilella "6 pedres amatistes per botons de camisa y una per un anell, que sia de les mitjanes y 2 de color topasio, que són en tot 9 pedres".

7. 16 de març de 1675. El mercader i banquer Pere Vilella parla d'ametistes, de les quals havia rebut 9 pedres per enviar als mercaders de Lió. Comenta "que les he fetes mirar per un argenter y me ha dit eren bones". El preu va ser de 8 lliures en moneda d'ardits (10,66 rals la dotzena).

8. 31 de gener de 1679. Jaume Teixidor: "Lo pectoral de topasio he rebut y també me agrada y e abonat a compte de V. M. les dos doblas (11 lliures) y no sen dóna V. M. pena de aver pagat dos doblas que jo ne estich content"(2 dobles = 220 lliures d'ardits).

9. 14 de febrer de 1680. El marquès de Tamarit demana ametistes i una joia també d'ametista per al duc de Monteleón, "que sia cosa curiosa y de tota perfecció". Comenta que el canonge Oliver de Vic era un expert en el comerç d'ametistes i coneixia els millors "lapidaris".

10. 4 de juny de 1680. Jaume Teixidor encarrega un joc de botons d'ametista que li demanen a Saragossa, "que sia cosa bona y que estimaré me l'envii juntament amb les del duc de Monleón". El 24 de juliol de 1680 demana tres parells més de botons d'ametista, també per a Saragossa.

11. 22 d'agost de 1680. Teixidor informa que el duc de Montleón ha rebut les ametistes que havia demanat, "que són molt a son gust", i en demana més

per fer dos medallons. També demana 110 pedres més per fer un collaret. Jaume Teixidor, mercader de Barcelona, i la seva companyia Teixidor-Bastero van comprar "pedres morades" en nombroses ocasions. Fins i tot van continuar el comerç d'ametistes amb el fill Marcià Puigrubí, que va seguir els negocis del seu pare.

12. 1682. Marquès de Tamarit. El tema central de la correspondència d'aquest any van ser les pedres morades, a les quals algunes vegades anomena "esmeraldes".

13. 21 de gener de 1683. Tomàs Morer, ardiaca de Badalona, dona les gràcies a Puigrubí per l'enviament d'unes pedres ametistes i Antón de Camporells, tresorer de Montserrat en aquell moment, li demana que li indiqui el cost per pagar-les, "que dels amichs no vuy ni feina ni diners y sinó és tancarse la porta per sempre".

14. L'ardiaca Morer demana moltes vegades pedres morades per a Gertrudis (Morer va residir a Madrid aquest any amb la filla de Montserrat). El 13 de novembre de 1683 escriu: "Sem ofereix aver menester una pedra morada per un anell de bisbe, Vostra Mercè me compria la milló que trobia".

15. 1685. El bisbe de Vic Antoni Pasqual escriu des de Barcelona per demanar ametistes "*que sean las más subidas de color que se hallen, aunque sean del todo moradas, pues con esta misma expresión me las piden*". (Aquest bisbe, nascut a Arenys de Mar, és dels pocs que escriuen en castellà.)

16. 1686. Amb Gertrudis de Camporells, filla del marquès de Tamarit, es creuen aquest any deu cartes que parlen d'ametistes. Reconeix "haver rebut dues veneres que són molt bones y que encara que alguna pedra tingue lo color desigual això no fa al cas que ab lo benefici se adoba". A 27 de juliol parla de "que si no es troben pedres grosses en busqui de petites, que de grosses potser en trobarà assí [Madrid]".

17. 20 de febrer de 1687. Isabelanna, Sra. de Comerma i filla de Puigrubí, demana "esmeraldes i un adrès de pedres blanques ab filigrana a punta de diamant, que és lo que més porten les dames".

18. 7 de gener de 1687. El marquès de Tamarit li compra diverses creus veneres.

19. 9 de febrer de 1687. El marquès de Tamarit s'interessa pels encàrrecs de la seva filla Gertrudis. Les pedres són per a "la duquesa de Sexsto, que les demana ab grans instàncies".

20. 24 d'octubre de 1687. Marquès de Tamarit: "de les amatistes que comprí [en una visita a Vic] me falten vint dotzenes, petites y medianes, que prego busqui y envii. Y unes altres arrecades petites iguals a les que vaig comprar".

21. 29 d'octubre de 1687. El marquès de Tamarit demana que envii les pedres quan pugui, "que les vuy interpolar ab les que vaig portar de Vic y les enviaré a Gertrudis".

22. 12 d'octubre de 1687. Marquès de Tamarit: "he rebut 36 dotzenes d'amatistes".

NOTES

1. Haig d'agrair al seu director, el Sr. Isidre Prades, la descoberta i primera catalogació d'aquest epistolari i l'ajut proporcionat per a l'estudi d'aquesta documentació.

2. Existeix abundant bibliografia sobre les ametistes del Montseny, que es pot trobar en la monografia d'Antoni Pladevall i Font, *Les Ametistes del Montseny* (Barcelona 1968) i en un article de Josep M. Madurell i Marimon, "Pedres Ametistes del Montseny" (*Ausa*, 1969, núm. 63, pàg. 144).

3. S'ha respectat textualment l'ortografia, llevat dels accents i les comes.